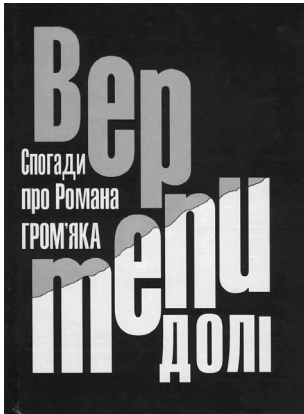

ТО ЯКІ Ж ВОНИ ВЕРТЕПИ ДОЛІ ВІДОМОГО НАУКОВЦЯ РОМАНА ГРОМ'ЯКА?

Інна Пономаренко

Рец.: Вертепи долі. Спогади про Романа Гром'яка / упоряд. З. Лановик, М. Лановик. — Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ Тернопільського педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, 2016. — 566 с.: іл.

Шанобливо зібрану, до ладу укладену, ретельно впорядковану книгу спогадів про Романа Гром'яка розпочато «Відчиненням Вертепу». У «Слові від упорядників» ще вчувається тремливий, болісний щем від втрати, зворушливе, поважне мовчання на честь людини неначе призупиняє вхідчини у книгу, від чого сприйняття стає розірваним, непослідовним.

Долучення до «інтерпретативної спільноти» тих, хто мав внутрішню потребу віддати данину пам'яті людині, вимагає дотримування етичних норм та канонічної обережності. Саме тому такий тип видання літературознавці не обирають для рецензування, навіть оминають у жанрологічних студіях. Тільки з відстані часу проаналізовано окремі зразки подібних текстів, згадуються структурні та тематичні особливості. Одним із перших, взірцевих, звідки беруть свої витоки інші, є твір Ксенофонта «Спогади про Сократа», з яким простежується щільний як алюзійний, так і композиційний зв'язок, знаково, навіть містично, посилений у завершальному тексті «Memorabilia» Мар'яни Лановик та Зоряни Лановик: «Ми ніколи не говорили про це ні самому Роману Теодоровичу, ні іншим людям, але його образ віддавна викликав у нас дуже стійку асоціацію, у правомірності якої ми все більше утверджувалися, і яка на сьогодні — уже по його відході — для нас залишається незмінною. Це — постать Сократа. Як і в Сократа, вчення професора Гром'яка було невід'ємним від його життя» [1, с. 540].

Подібність, очевидно, дуже помітна, оскільки вияскравлюється у багатьох текстах-споминах: «Сократ із Тернополя» (Анатолій Ткачен-

ко), «Літературна критика як філософія» (Михайло Наєнко), «Про таких людей кажуть Майстер» (Олександр Галич), «Мислитель широкого гуманітарного профілю» (Нонна Шляхова), «У ньому вражало все: рівень знань, неспішний ритм життя, якась особлива ваговитість, провидливий погляд у завтрашній день і тяжіння до ризику, непоступливість у принципових питаннях і душевна м'якість. Він завжди виділявся, ніби стояв на видному простогоні» (Петро Сорока).

Документальні розповіді поєднуються з ліричними описами та філософськими роздумами, більшість спогадів наближаються до такого жанру, як інтелектуальний портрет, у якому особистісне, характерне, індивідуальне проглядається в рисах зовнішності. Марія Моклиця пише: «Кожного разу стежиш (не зумисне — позиція в залі засідань змушує), як заходить Роман Теодорович, такий... Як його писати тепер, з цієї відстані? Його сиве волосся (молодшим, на жаль, бачити не довелося) дуже часто виглядало, як німб. Трохи кумедно — бо обличчя таке миле, трохи навіть дитинне, нічого величного, але водночас дуже зворушливо. Зріст і статура доповнювали образ скромної людини. А ще ж — максимальна простота, доступність, навіть лагідність у поведженні, чемні манери, інтелігентність. І все ж, разом з цим (незбагненим чином) завжди відчувалась дистанція між ним і всіма іншими, незалежно від реального наближення» [1, с. 358].

На перетинах творчих ініціатив та громадських пріоритетів, що виникали упродовж діяльності Р. Т. Гром'яка, виринають палімпсести подій, образів, інтонацій, у яких — натхненність талановитою особистістю, інтелектуальне захоплення й навіть — ритміко-стильове наближення до його манери викладання, що є способом зберегти найсуттєвіше.

Присутність його голосу, тембральна своєрідність, мелодика фрази вчувається з перших сторінок «Вертепу житейського»: «Я пам'ятаю себе...» [1, с. 17]. А далі — як Довженкова «Зачарована Десна», покадрова візуалізація: «Мій «Вертеп» народжується за принципом «монтажу» або «напливу». Асоціативність нашої пам'яті — річ відома: щось згадуємо, щось пригадуємо, з ними порівнюємо-зіставляємо бачене, щойно сприйняте» [1, с. 18].

Спогади різняться подієвістю, іноді наближаються до ліричних описів, порушуючи межі документалістики, новелістично обрамлюються, на диво майстерно взаємовплітаються, і вже тоді, згуртовані та поєднані, прочитуються несподівано — як біографічний роман.

Такої рецепції сприяє також композиційна специфіка видання, що, як і «Спогади про Сократа» Ксенофонта, має чотири «книги», наразі — чотири «Вертепи»: «...житейський», «...громадсько-політичний», «...науковий», «...аспірантсько-студентський».

Обґрунтування вибору таких назв подають упорядники, і потреби додаткового роз'яснення, здавалось би, немає. Однак тривимірність цього концепту добудовується, постає площинна абстракція, чотиривекторність якої візуалізує перехрестя, роздоріжжя, хрест, а по суті — топос України, який то геополітично складний, розірваний конфесійно, а то локально здеталізований до заповненої спогадами дитинства батьківської хати, а потім будинку «на два боки»: «Страшно згадати: довгі зимові ночі, ще довші тоді, коли мучать недуги, а двоє старих людей, які колись любили одне одного і народжували дітей, сидять самотньо в своїх кімнатах, сидять добровільно у в'язницях, — і не миряться, бо вірять, що віра кожного єдино справедлива... Наївні ті сучасні політики, які хочуть рятувати соборну Україну, думають легко примирити православних і католиків, захищають право довго переслідуваних греко-католиків та іронізують над православними, сподіваються на єднальну силу автокефалістів. Наївні, хоча політики» [1, с. 59–61].

Паралель, а може і дефініція, політика-вертеп доводить рівень звичного для Романа Гром'яка іронізування до сарказму, інтелектуально вибагливого, без інвективної відкритості. У інших значеннях (а воно ставало предикатом як до буденного, чи побутового, так і до наукового) теж асоціативно простежується багатовимірність: «вертепна свідомість», «вертепна роздвоєність». І воно поширюється на інші контексти, стає прийомом компаративістики.

Книга «Вертепи долі. Спогади про Романа Гром'яка» не прочитується однозначно, розгортається щоразу на іншій сторінці, і навіть після останнього речення залишається «відчиненою» для небайдужих, за сподіваннями упорядників. Є в ній білосніжна недоторканність майбутніх, ще не написаних спогадів, роздумів, а ще — сакральний дух зимового дива, де лунатимуть, як у листах Романа Гром'яка, побажання «Сійся, родися, жито-пшениця і всяка пашниця!».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вертепи долі. Спогади про Романа Гром'яка / упоряд. З. Лановик, М. Лановик. — Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ Тернопільського педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, 2016. — 566 с.: іл.

Стаття надійшла до редакції 14 вересня 2016 р.